

१-३, १०-१४ अग्निश्चाक्षुषः, ४-६ चक्षुर्मानवः, ७-९ मनुराप्सवः। पवमानः सोमः। उष्णिक्।

इन्द्रमच्छ सुता इमे वृषणं यन्तु हरयः। श्रुष्टी जातास इन्द्रवः स्वर्विदः॥ ९.१०६.०१

इमे- एते। हरयः- आकर्षकाः सोमाः। श्रुष्टी- क्षिप्रम्। जाताः- उत्पन्नाः। इन्द्रवः- क्लेदनशीला रसाः। स्वर्विदः- ज्योतिर्विदः। सुताः- निष्पन्नाः। इन्द्रम्- परमेश्वरम्। अच्छा- अभिलक्ष्य। यन्ति- सरन्तु॥१॥

अयं भराय सानसिरिन्द्राय पवते सुतः। सोमो जैत्रस्य चेतति यथा विदे॥ ९.१०६.०२

अयम्- एषः। भराय- निर्वाहाय। सानसिः- भजनीयः। इन्द्राय- ईशनाधिदैवताय। सुतः- निष्पन्नः। पवते- क्षरति। जैत्रस्य- जेतारमिन्द्रम्। यथा विदे- यथा विदुषो जानन्ति तथा। चेतति- जानाति॥२॥

अस्येदिन्द्रो मदेष्वा ग्राभं गृभ्णीत सानसिम्। वज्रं च वृषणं भरत्समप्सुजित्॥ ९.१०६.०३

अस्य- एतस्य सोमस्य। इत्- एव। मदेषु- हर्षेषु। इन्द्रः- परमेश्वरः। ग्राभम्- ग्रहणीयं धनुः। सानसिम्- संभजनीयम्। गृभ्णीत- गृह्णाति। वृषणम्- वर्षकम्। वज्रं च। अप्सुजित्- जीवोदकजित् सन्। सं भरत्- धारयति॥३॥

प्र धन्वा सोम जागृविरिन्द्रायेन्दो परि स्रव। द्युमन्तं शुष्ममा भरा स्वर्विदम्॥ ९.१०६.०४

सोम- रस। जागृविः- जागरणशीलः सन्। प्र- प्रकर्षेण। धन्व- क्षर। इन्द्राय- परमेश्वराय। इन्दो- क्लेदनशील रस। परि स्रव। द्युमन्तम्- दीप्तम्। शुष्मम्- बलम्। स्वर्विदम्- ज्योतिर्विदम्। आ भर- आहर॥४॥

इन्द्राय वृषणं मदं पवस्व विश्वदर्शतः। सहस्रयामा पथिकृद्विचक्षणः ॥ ९.१०६.०५

इन्द्राय- परमेश्वराय । विश्वदर्शतः- सर्वेषां दर्शनीयः सन् । सहस्रयामा- अनन्तमार्गः सन् ।
पथिकृत्- शोभनमार्गकरः सन् । विचक्षणः- विशेषदर्शी सन् । वृषणम्- वर्षकम् । मदम्- हर्षम् ।
पवस्व- क्षर ॥५॥

अस्मभ्यं गातुवित्तमो देवेभ्यो मधुमत्तमः। सहस्रं याहि पथिभिः कनिक्रदत् ॥ ९.१०६.०६

अस्मभ्यम्- नः । गातुवित्तमः- अतिशयेन मार्गज्ञः सन् । देवेभ्यः- देवताभ्यः । मधुवित्तमः-
अतिशयेन मधुरः सन् । कनिक्रदत्- शब्दयन् । पथिभिः- सुमार्गैः । सहस्रम्- सहस्रधारया । याहि-
आगच्छ ॥६॥

पवस्व देववीतय इन्द्रो धाराभिरोजसा। आ कलशं मधुमान्सोम नः सदः ॥ ९.१०६.०७

इन्द्रो- क्लेदनशील । सोम- रस । देववीतये- दिव्यानुभूतये । धाराभिः । ओजसा- तेजसा । मधुमान्-
मधुरः सन् । नः- अस्माकम् । कलशम्- भाजनं प्रतीकम् । आ- आभिमुख्येन । पवस्व- क्षर ।
सदः- आसीद ॥७॥

तव द्रप्सा उदप्रुत इन्द्रं मदाय वावृधुः। त्वां देवासौ अमृताय कं पपुः ॥ ९.१०६.०८

तव- भवतः । द्रप्साः- द्रुतगामिनः । उदप्रुतः- जीवोदकगामिनः । मदाय- हर्षाय । इन्द्रम्-
ईशनाधिदैवतम् । वावृधुः- वर्धयन्ति । देवासः- द्योतनशीलाः । अमृताय- अमृतत्वाय । कम्-
आनन्दमयम् । त्वाम्- भवन्तम् । पपुः- पिबन्ति ॥८॥

आ नः सुतास इन्द्रवः पुनाना धावता रयिम्। वृष्टिद्यावो रीत्यापः स्वर्विदः ॥ ९.१०६.०९

सुतासः- निष्पन्नाः । पुनानाः- पूयमानाः । वृष्टिद्यावाः- वर्षका ज्योतिर्भूताः । रीत्यापः-
रीतियुक्ताम्मयाः । स्वर्विदः- स्वर्गज्ञाः । इन्दवः- क्लेदनशीला रसाः । रयिम्- दैवीं संपदम् । नः-
अस्मदर्थम् । आ धावत- आगमयत ॥९॥

सोमः पुनान ऊर्मिणाव्यो वारं वि धावति । अग्रे वाचः पवमानः कनिक्रदत् ॥ ९.१०६.१०

पुनानः- पवमानः । सोमः- रसः । ऊर्मिणा- तरङ्गेण । अव्यो वारम्- सरणशीलरसस्य स्वस्थान
एव रक्षाकरमुपलब्धिस्थानमित्यर्थः । रसव्यञ्जकम् । रसस्य प्रवेशस्थानम् । रसतत्त्वस्य सुलभतया
अवगमसाधनभूतम् । रसार्थयाचनसाधनभूतम् । रसक्रियम् । रसावाप्तिसाधनभूतम् । रसावरणम् ।
रससंभक्तारम् । रसवर्धकम् । भाजनं प्रतीकम् । वि- विशेषेण । धावति । वाचः- मन्त्रस्य । अग्रे-
पुरतः । पवमानः- पुनानः । कनिक्रदत्- अशब्दयत् ॥१०॥

धीभिर्हिन्वन्ति वाजिनं वने क्रीळन्तमत्यविम् । अभि त्रिपृष्ठं मतयः समस्वरन् ॥ ९.१०६.११

वने- अरण्ये । क्रीळन्तम्- विहरन्तम् । वाजिनम्- अश्वमिव स्थितम् । अत्यविम्-
रक्षाभूतप्रतीकमतिक्रम्यापि सरन्तं रसम् । धीभिः- चित्तधारणाभिः । हिन्वन्ति- प्रेरयन्ति । मतयः-
भावनाः । त्रिपृष्ठम्- भूर्भुवरादिभूमिकात्रयोत्कृष्टम् । अभि- अभितः । समस्वरन्- स्तुवन्ति ॥११॥

असर्जि कलशाँ अभि मीळ्हे सप्तिर्न वाजयुः । पुनानो वाचं जनयन्नसिष्यदत् ॥ ९.१०६.१२

मीळ्हे- हर्षे । वाजयुः- संपत्कामः सोमः । सप्तिर्न- अश्व इव । कलशान्- भाजनानि प्रतीकभूतानि ।
अनु । असर्जि- सृष्टिः । पुनानः- पूयमानः । वाचम्- मन्त्रम् । जनयन्- उत्पादयन् । असिष्यदत्-
स्यन्दते ॥१२॥

पवते हर्यतो हरिरति हरांसि रंहा । अभ्यर्षन्स्तोतृभ्यो वीरवद्यशः ॥ ९.१०६.१३

स्तोतृभ्यः- मन्त्रविद्भ्यः । वीरवत्- वीर्ययुक्ताम् । यशः- कीर्तिम् । अभ्यर्षन्- अभिगमयन् । हर्यतः-
स्पृहणीयः । हरिः- आकर्षकः सोमः । अति हरांसि- कुटिलभावनान्यतिक्रम्य । रंह्या- वेगेन ।
पवते- क्षरति ॥१३॥

अया पवस्व देव्युर्मधोर्धारा असृक्षत । रेभन्पवित्रं पर्येषि विश्वतः ॥ ९.१०६.१४

अया- अनया धारया । देव्युः- देवकामः सन् । पवस्व- क्षर । मधोः धाराः- माधुर्यधाराः ।
असृक्षत- सृष्टाः । पवित्रम्- भाजनं प्रतीकम् । रेभन्- मन्त्रान् शब्दयन् । विश्वतः- सर्वतः । पर्येषि-
परिगच्छसि ॥१४॥

Dr. Rangrajan